

สหกรณ์ร้านค้า (Cooperative Stores)

สหกรณ์ร้านค้า คือสหกรณ์ซึ่งผู้บริโภครวมกันจัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่การครองชีพมาจำหน่ายแก่สมาชิก มีสภาพเป็นนิติบุคคล ประกอบด้วยสมาชิกผู้ถือหุ้น ลักษณะของสหกรณ์ร้านค้าในส่วนที่แตกต่างจากร้านค้าเอกชนทั่วไปก็คือ สหกรณ์ร้านค้าจ่ายเงินเฉลี่ยคืนแก่สมาชิกตามส่วนซื้อ ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเด่นที่สุดของสหกรณ์ สหกรณ์ร้านค้ามีหลักในการดำเนินงาน 6 ประการ ซึ่งเป็นหลักสากลกำหนดขึ้นโดยสัมพันธภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศ (International Cooperative Alliance) หรือเรียกชื่อย่อว่า I.C.A.¹ หลักสหกรณ์มีดังนี้

1. เปิดรับสมาชิกทั่วไป หมายความว่า สหกรณ์จะเปิดรับสมาชิกโดยไม่จำกัดชั้นวรรณะ ชายหรือหญิง ทุกคนมีสิทธิสมัครเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์โดยเสมอภาคกัน
2. ควบคุมตามระบอบประชาธิปไตย หมายความว่า สมาชิกทุกคนมีสิทธิออกเสียงคนละ 1 เสียง (One man one vote) โดยไม่คำนึงถึงจำนวนหุ้นที่ถือ ซึ่งผิดกับบริษัทผู้ถือหุ้นมีสิทธิออกเสียงตามจำนวนหุ้นที่ถือ (One share one vote) บริษัทคำนึงถึงจำนวนเงินหุ้นที่ผู้ถือหุ้นนำมาลงมากกว่าคำนึงถึงตัวบุคคล
3. เฉลี่ยเงินคืนตามส่วนซื้อ หมายความว่า เมื่อสหกรณ์ดำเนินงานมีผลกำไรสุทธิจะจัดสรรเป็นทุนสำรองและเป็นค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ที่เหลือจะเฉลี่ยคืนแก่สมาชิกตามส่วนซื้อที่สมาชิกถือหุ้น
4. จำกัดเงินปันผลตามหุ้น หมายความว่า สหกรณ์จะให้ผลตอบแทนแก่เงินทุนของ

¹ โสภณ ดวงสวัสดิ์, การจัดตั้งและการดำเนินงานสหกรณ์, ภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า 18.

สมาชิกที่มาลงทุนกับสหกรณ์ในอัตราจำกัด หลักข้อนี้กำหนดไว้เพื่อป้องกันไม่ให้นายทุนเข้ามา แสวงผลประโยชน์จากสหกรณ์ แสดงว่าวิธีการสหกรณ์นั้นตรงข้ามกับลัทธินายทุน อัตราเงินปันผลตามหุ้นขณะนี้กฎหมายกำหนดไว้ไม่เกินร้อยละ 8 ต่อปี ซึ่งกำลังจะมีการแก้ไขกฎหมาย เพื่อปรับอัตราให้สูงขึ้น

5. ส่งเสริมการศึกษาและอบรม หมายความว่าสหกรณ์มิใช่เพียงแต่ช่วยเหลือ สมาชิกทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น สหกรณ์ยังจะต้องมีส่วนช่วยสังคมด้วย โดยจัดสรรกำไรส่วนหนึ่ง เป็นทุนส่งเสริมการศึกษาแก่สมาชิก เพราะสหกรณ์ตระหนักดีว่าการศึกษาเป็นรากฐานที่จะนำสหกรณ์ไปสู่ความเจริญ

6. ให้ความร่วมมือระหว่างสหกรณ์ด้วยกันทั้งภายในและภายนอกประเทศ

การจัดตั้งและการดำเนินงานสหกรณ์

ในการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า จะต้องมีการเตรียมการดังนี้

1. ผู้ริเริ่มจัดตั้ง (อย่างน้อย 5 คน) จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักและวิธีการของสหกรณ์พอสมควร
2. จะต้องจัดเตรียมหาสถานที่ตั้งของร้านที่เหมาะสม อยู่ในทำเลที่สมาชิกไปมาหาซื้อสินค้าจากร้านสหกรณ์ได้สะดวก มีพื้นที่ประมาณ 120 ตารางเมตร หรือ 3-4 คูหา
3. จำนวนสมาชิกเริ่มแรกควรมีจำนวน 300-400 คนขึ้นไป เพื่อจะได้มีปริมาณการอุดหนุนของสมาชิกเพียงพอที่จะทำให้อาคารสหกรณ์ดำเนินงานได้โดยมีกำไรการควบคุมค่าใช้จ่าย
4. ทุนควรรวบรวมให้ได้มากที่สุด อย่างน้อยเพียงพอที่จะจัดหาสถานที่ จัดหาอุปกรณ์เครื่องตกแต่งและครุภัณฑ์ และซื้อสินค้าเข้าร้าน แล้วยังมีเหลือเป็นทุนหมุนเวียนอีกจำนวนหนึ่ง
5. สามารถจัดหาผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเชิงการค้าและมีความซื่อสัตย์สุจริต มาเป็นผู้จัดการได้
6. มีช่องทางที่จะดำเนินงานเป็นผลสำเร็จได้

เมื่อได้มีการเตรียมการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น (ระเบียบนายทะเบียนสหกรณ์ว่าด้วยการจัดตั้งร้านสหกรณ์ พ.ศ. 2520) แล้ว ให้ผู้ริเริ่มไปยื่นคำร้องขอจัดตั้งต่อนายทะเบียน

สหกรณ์ ที่กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์พิจารณา เห็นชอบและรับจดทะเบียนเป็นสหกรณ์แล้ว ให้ผู้ริเริ่มโดยความร่วมมือของเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมสหกรณ์และสหกรณ์จังหวัด จัดให้มีการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกภายใน 90 วัน นับแต่วันรับจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ เพื่อเลือกตั้งกรรมการดำเนินการชุดแรก และรับมอบงานทั้งปวงจาก คณะผู้ริเริ่ม คณะกรรมการก็จะจัดจ้างผู้จัดการที่มีความรู้ความสามารถในเชิงการค้าและข้อ สัตยสุจริตมาดำเนินงานของร้านสหกรณ์ต่อไป

การดำเนินงานร้านสหกรณ์ นอกจากจะยึดหลักสหกรณ์ 6 ประการดังกล่าวข้างต้น แล้ว สหกรณ์ควรขายสินค้าให้แก่ลูกค้าซึ่งเป็นบุคคลภายนอกด้วย เพื่อเพิ่มปริมาณธุรกิจ มิใช่ ขายให้แก่สมาชิกเท่านั้น ร้านสหกรณ์จะต้องทำกำไรด้วยความซื่อสัตย์สุจริตยุติธรรม และไม่ ทำการค้าที่เสี่ยงภัยหรือเสี่ยงต่อการขาดทุนจนเกินไป จะต้องให้บริการอย่างดีที่สุดแก่สมาชิก และลูกค้ากันอย่างทัดเทียมกัน และการดำเนินงานของร้านสหกรณ์ควรยึดนโยบายหลักดังต่อไปนี้

1. ขายสินค้าตามราคาตลาด หรือต่ำกว่าเล็กน้อย
2. ขายสินค้าคุณภาพดี ไม่ปลอมปน
3. มีความเที่ยงธรรมในเรื่องการชั่ง ตวง วัด
4. จัดหาสินค้าจำเป็นแก่การครองชีพประจำวันมาจำหน่ายให้เพียงพอแก่ความต้องการ
5. ขายสินค้าด้วยเงินสดเท่านั้น

ส่วนทุนในการดำเนินงาน นั้น สหกรณ์ร้านค้าจะต้องมีอย่างเพียงพอ การดำเนินงานจึงจะมีประสิทธิภาพ แหล่งที่มาของเงินทุนของสหกรณ์ร้านค้าอาจได้มา 5 ทางด้วยกัน คือ

1. จากสมาชิก ได้แก่ เงินค่าธรรมเนียมแรกเข้า สมาชิกที่เข้าใหม่จะต้องเสียค่าธรรมเนียมแรกเข้าคนละ 10 บาท ค่าธรรมเนียมแรกเข้านี้ถือเป็นรายได้ของสหกรณ์ สมาชิก จะเรียกคืนไม่ได้ นอกจากนี้ ยังได้ทุนจากเงินค่าหุ้นที่สมาชิกซื้อหุ้นจากสหกรณ์ ซึ่งกฎหมาย กำหนดว่าสมาชิกจะต้องถือหุ้นอย่างน้อย 1 หุ้น

2. จากการกู้ยืม ถ้าทุนดำเนินงานของสหกรณ์ไม่เพียงพอ สหกรณ์อาจขอกู้จาก แหล่งเงินทุนต่าง ๆ เช่น กู้ทุนส่งเสริมการค้าสหกรณ์ ธนาคารออมสิน และธนาคารพาณิชย์ สำหรับธนาคารพาณิชย์อาจขอกู้โดยวิธีเบิกเกินบัญชี แต่ทั้งนี้ การกู้ยืมเงินจะต้องจำกัดอยู่

ภายในวงเงินที่นายทะเบียนสหกรณ์เห็นชอบ

3. จากการรับฝากเงิน สหกรณ์ร้านค้าอาจรับฝากเงินประเภทออมทรัพย์หรือฝากประจำจากสมาชิกได้ตามระเบียบของสหกรณ์ที่ได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์

4. จากการสะสมเงินสำรองและทุนอื่น ๆ เช่น กันกำไรสุทธิประจำปีไว้ร้อยละ 20 เป็นทุนสำรองของสหกรณ์ และเป็นทุนสาธารณประโยชน์ไม่เกินร้อยละ 5 เป็นต้น

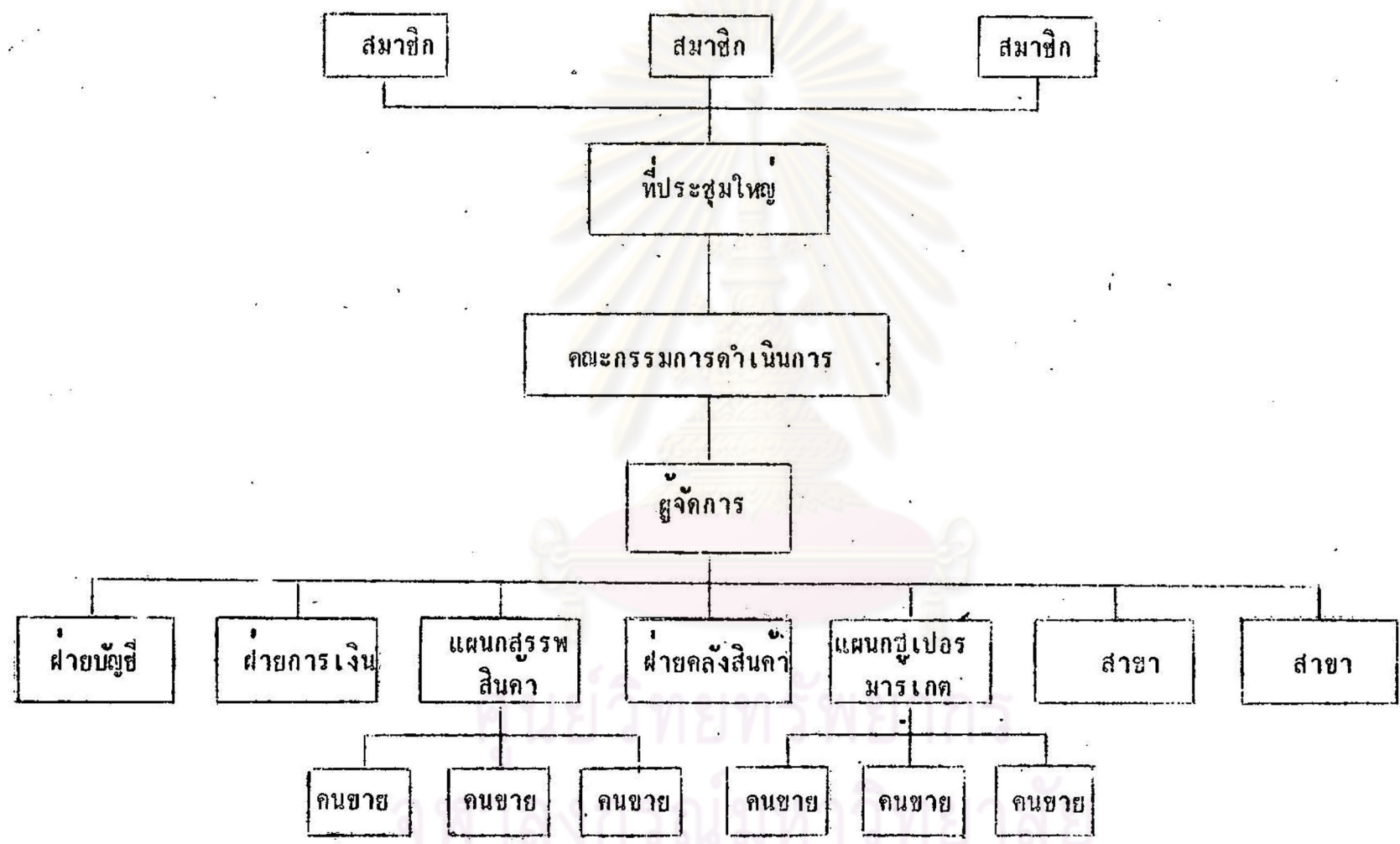
5. จากการรับเงินอุดหนุนหรือทรัพย์สินจากทางราชการ หน่วยงานของต่างประเทศ หรือบุคคลอื่นใด

การบริหารกิจการของสหกรณ์ร้านค้า

ในการบริหารกิจการของสหกรณ์ร้านค้า สมาชิกไม่ได้เข้ามาบริหารด้วยตนเอง สมาชิกจะเลือกตั้งกรรมการดำเนินการขึ้นมาคณะหนึ่งตามข้อบังคับ ให้เป็นตัวแทนของสมาชิกในการบริหารงานของร้านสหกรณ์ คณะกรรมการดำเนินการจะเป็นผู้กำหนดนโยบายและวิธีดำเนินงานของร้านสหกรณ์ และจัดจ้างผู้จัดการให้ทำหน้าที่รับผิดชอบบริหารกิจการของร้านสหกรณ์ให้เป็นไปตามนโยบายและวิธีดำเนินงานที่คณะกรรมการได้วางไว้ แล้วผู้จัดการจะไปจัดจ้างเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ให้เป็นผู้ช่วยเหลือปฏิบัติงานอีกทอดหนึ่ง โครงสร้างการบริหารกิจการของสหกรณ์ร้านค้าอาจเป็นดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้างของสหกรณ์ร้านค้า

คณะกรรมการดำเนินการ ตามข้อบังคับของสหกรณ์ร้านค้าทั่วไปกำหนดให้อยู่ในตำแหน่งเพียงปีเดียว แล้วเลือกตั้งกันใหม่ คณะกรรมการเมื่อออกตามวาระแล้วอาจได้รับเลือกเข้ามาใหม่ก็ได้ คณะกรรมการจะมีการประชุมปรึกษาหารือกันเป็นคราว ๆ อย่างน้อยเดือนละครั้ง คณะกรรมการจะมีจำนวนตามข้อบังคับกำหนดไว้ ซึ่งปกติมีจำนวนระหว่าง 10-15 คน คณะกรรมการดำเนินการมีอำนาจหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการและเป็นตัวแทนของร้านค้าสหกรณ์ในกิจการทั้งปวง และปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎข้อบังคับและมติของที่ประชุมใหญ่ เพื่อให้บังเกิดผลดีแก่ร้านสหกรณ์และสมาชิก

ผู้จัดการเป็นผู้ดำเนินงานของร้านสหกรณ์ จึงนับว่าเป็นตัวจักรสำคัญที่จะนำความสำเร็จหรือความเสื่อมมาสู่สหกรณ์ได้ จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเชิงการค้า มีความซื่อสัตย์สุจริต ในการดำเนินงานนั้น ผู้จัดการไม่สามารถจะดำเนินงานโดยลำพังคนเดียวได้ จะต้องจัดจ้างเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ให้เป็นผู้ช่วยเหลือปฏิบัติงาน เป็นต้นว่า ฝ่ายบัญชี ฝ่ายการเงิน ฝ่ายคลังสินค้า ฝ่ายบุคคล แผนกสมาชิก แผนกสรรพสินค้า แผนกซูเปอร์มาร์เกต ฯลฯ

การควบคุมสหกรณ์ร้านค้า

สหกรณ์ร้านค้าควบคุมตามระบอบประชาธิปไตย ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเป็นองค์อำนาจสูงสุด กิจการของสหกรณ์จะต้องบริหารโดยบุคคลซึ่งได้รับเลือกจากสมาชิก รับผิดชอบต่อสมาชิก สมาชิกจะต้องมีส่วนในการตัดสินใจต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสหกรณ์ของตน นอกจากสมาชิกจะควบคุมสหกรณ์ของตนแล้ว กฎหมายหรือทางราชการยังได้เข้ามามีส่วนควบคุมกิจการของสหกรณ์อีกด้วย เป็นต้นว่า กำหนดให้สหกรณ์ต้องจัดทำรายงานประจำปีแสดงผลการดำเนินงานของสหกรณ์ และทำงบดุลเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น และจะต้องส่งสำเนารายงานกับงบดุลไปให้นายทะเบียนสหกรณ์ด้วย กำหนดให้สหกรณ์ต้องเก็บรักษารายงานประจำปี งบดุล ข้อบังคับ และกฎหมายสหกรณ์ไว้ที่สำนักงานของสหกรณ์ เพื่อให้สมาชิกตรวจสอบได้ มีกรรมการผู้สอบบัญชีมาตรวจสอบบัญชีของสหกรณ์เป็นประจำทุกปี

ประวัติสหกรณ์ร้านค้า

สหกรณ์ร้านค้าแห่งแรกในโลกกำเนิดขึ้นที่เมืองรอชเคิล ประเทศอังกฤษ ในปี

ค.ศ. 1844 มูลเหตุที่กำเนิดสหกรณ์แห่งนี้ เนื่องมาจากว่าประเทศอังกฤษในสมัยนั้นค่าจ้างแรงงานต่ำมาก คนงานได้รับความเดือดร้อนในการครองชีพมาก คนงานกลุ่มหนึ่งซึ่งมีจำนวน 28 คน ส่วนใหญ่เป็นคณงานในโรงงานทอผ้า จึงได้มาประชุมปรึกษาหารือกันว่าจะทำอย่างไรดี 1 ในจำนวน 28 คน ได้เสนอว่าเราไม่มีทางจะขอเพิ่มค่าจ้างจากนายจ้างได้ แต่ที่เราสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าได้ ด้วยการรวมกันเปิดร้านขายสินค้าขึ้นโดยรวมทุนเข้าด้วยกัน ทุกคนเห็นด้วยจึงได้มีการเก็บออมค่าจ้างไว้นคนละ 1 ปอนด์ รวมกันได้ 28 ปอนด์ จึงไปเช่าร้านเล็ก ๆ ที่ตรอกคางคกเปิดขายสินค้าขึ้นเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1844 ร้านสหกรณ์แห่งแรกนี้ได้ประสบความสำเร็จมีชื่อเสียงมาก และได้วางหลักสหกรณ์ไว้เป็นหลักในการดำเนินงาน ซึ่งต่อมาประเทศต่าง ๆ ได้นำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย

สำหรับประเทศไทย ได้เริ่มจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าแห่งแรกในปี พ.ศ. 2480 โดยจัดตั้งขึ้นที่อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชื่อ "ร้านสหกรณ์ บ้านเกาะ จำกัคสีนไช้" มีสมาชิกเริ่มแรก 279 คน มีเงินทุนค่าหุ้น 26,350 บาท สหกรณ์แห่งแรกนี้เป็นสหกรณ์ร้านค้าในชนบท ต่อมาจึงได้มีการจัดตั้งร้านสหกรณ์ชาวเมืองขึ้นในปี พ.ศ. 2482 คือ ร้านสหกรณ์กรุงเทพ จำกัคสีนไช้ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่บางลำภู มุมถนนตानी กรุงเทพมหานคร มีสมาชิกเริ่มแรก 267 คน มีเงินทุนค่าหุ้น 8,180 บาท สมาชิกส่วนใหญ่เป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงเกษตรธิการ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปัจจุบัน) ต่อจากนั้นจึงได้มีการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าอีกมากมายในจังหวัดต่าง ๆ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย